

Wat zijn effectieve activiteiten in groep 1 en 2 voor de ontwikkeling van schrijfmotoriek vanaf groep 3?

Geplaatst op 21 september 2020

Samenvatting

Er bestaan diverse ideeën over hoe leerkrachten leerlingen in groep 1 en 2 kunnen voorbereiden op schrijfonderwijs vanaf groep 3. Er is echter geen gedegen onderzoek naar de effectiviteit van programma's die zich daarop richten. **Opmerkelijk, omdat de ontwikkeling van de fijne motoriek bij kleuters van belang is voor het met de hand kunnen schrijven. En lees- en rekenvaardigheden hangen daar weer mee samen.**

Ondanks de opkomst van digitale leermiddelen in de klas is met de hand schrijven een belangrijke vaardigheid voor leerlingen. Bekend is dat schrijven op papier helpt bij het onthouden en herkennen van de letters. Daarnaast draagt het bij aan de ontwikkeling van de fijne motorische vaardigheden. Die zijn positief gerelateerd aan academische vaardigheden, zoals lees- en rekenvaardigheid.

Problemen met aspecten van schrijven, zoals leesbaarheid en schrijfsnelheid, hangen samen met een beperkter beschikbaar werkgeheugen en lagere scores voor lezen en spelling. Wanneer schrijven eenmaal goed geautomatiseerd is, kunnen leerlingen zich focussen op de inhoud van de lesstof die ze moeten noteren of reproduceren, of op de taak die ze moeten uitvoeren.

Schrijfonderwijs

De meeste leerlingen krijgen vanaf groep 3 schrijfonderwijs. Dan zijn ze 6 á 7 jaar. Het is van belang dat leerlingen bij aanvang van groep 3 over voldoende vaardigheden beschikken om baat te hebben bij het aanbod van het schrijfonderwijs. Ze moeten 'klaar zijn om te gaan schrijven'. Leerkrachten bereiden leerlingen in groep 1 en 2 met diverse activiteiten voor op het schrijfonderwijs. Vooral ontwikkeling van de fijne motoriek en visueel motorische integratie zijn van belang. Verder spelen cognitieve aspecten mee om de instructie te kunnen volgen. Leerlingen moeten begrippen als 'onder', 'boven', 'tussen', 'voor' en 'achter' kennen. De meeste leerlingen raken in de loop van de groep 1 en 2 op dat niveau.

Vorbereiding op het schrijfonderwijs

Er bestaan diverse ideeën over wat voor leerlingen in groep 1 en 2 een goede voorbereiding is op het schrijfonderwijs, bijvoorbeeld motoriekkisten of aandacht voor fijne motoriek in de gymles. Gedegen onderzoek naar effectieve activiteiten voor deze leeftijdsgroep ontbreekt echter. Van de diverse vroeg- en voorschoolse ondersteuningsprogramma's die gericht zijn op schrijfonderwijs is niet bewezen dat ze effectief zijn. Het tegenovergestelde, dat ze niet-effectief zijn, is overigens evenmin bewezen.

Dat is opmerkelijk omdat onderzoek immers duidelijk de opbrengsten laat zien van goed kunnen schrijven en ook aangeeft wat er nodig is voor 'klaar zijn om te gaan schrijven'.

Uitgebreide beantwoording

Opgesteld door: Sjerp van der Ploeg Vraagsteller: IB-er, po-instelling.

Vraag

Wat zijn meest effectieve activiteiten in groep 1 en 2 voor de ontwikkeling van fijne motoriek en visueel motorische integratie gericht op schrijfmotoriek vanaf groep 3?

Kort antwoord

Er bestaan diverse ideeën over hoe leerlingen in groep 1 en 2 kunnen worden voorbereid op schrijfonderwijs vanaf groep 3. Er is echter geen gedegen grootschalig onderzoek verricht naar wat bewezen effectieve activiteiten voor deze leeftijdsgroep zijn.

Toelichting antwoord

Ondanks de opkomst van digitale leermiddelen in de klas is schrijven (met de hand) nog steeds een belangrijke vaardigheid voor leerlingen. Uit een eerder antwoord van de Kennisrotonde blijkt dat het beschikbare onderzoek laat zien dat met de hand schrijven (op papier) helpt bij het onthouden en herkennen van de letters. Daarnaast draagt het bij aan de ontwikkeling van de fijne motorische vaardigheden die positief gerelateerd zijn aan verschillende academische vaardigheden, zoals lees- en rekenvaardigheid (Kennisrotonde KR130).

Problemen met aspecten van schrijven (leesbaarheid, schrijfsnelheid) hangen samen met een beperkter beschikbaar werkgeheugen en lagere scores op lezen en spelling (Engel e.a., 2018). Wanneer schrijven eenmaal goed geautomatiseerd is, kunnen leerlingen zich focussen op de inhoud van de lesstof die ze moeten noteren of reproduceren, of de taak die ze moeten uitvoeren.

De meeste leerlingen krijgen vanaf groep 3 schrijfonderwijs. Dan zijn ze 6 á 7 jaar. Het is van belang dat leerlingen bij aanvang van groep 3 over voldoende vaardigheden beschikken om baat te hebben bij het aanbod van het schrijfonderwijs. In de Engelstalige literatuur wordt dat aangeduid met *hand writing readiness*: 'klaar zijn om te gaan schrijven' (Lust & Donica, 2011). Leerlingen in groep 1 en 2 worden met diverse activiteiten voorbereid op het schrijfonderwijs vanaf gr. 3.

Met name ontwikkeling van de fijne motoriek en visueel motorische integratie zijn van belang, maar ook bijvoorbeeld cognitieve aspecten spelen mee om de instructie te kunnen volgen. Leerlingen moeten begrippen als 'onder', 'boven', 'tussen', 'voor' en 'achter' kennen. De meeste leerlingen raken in de loop van de groep 1 en 2 (de leeftijd van leerlingen in Kindergarten in de V.S.) op dat niveau (Marr, e.a., 2001).

Onderzoek naar voorbereiding op het schrijfonderwijs

Er bestaan diverse ideeën over wat voor leerlingen in groep 1 en 2 een goede voorbereiding is op schrijfonderwijs, bijvoorbeeld motoriekkisten of aandacht voor fijne motoriek in de gymles (zie bij "Meer weten?"). De vraag is wat bewezen effectieve activiteiten voor deze leeftijdsgroep zijn.

Daar kunnen we betrekkelijk kort over zijn. Gedegen onderzoek op dit terrein ontbreekt. Voor de V.S. heeft Dinehart (2014) het beschikbare onderzoek op een rij gezet. Zij concludeert daaruit dat van de diverse vroeg- en voorschoolse ondersteuningsprogramma's die gericht zijn op schrijfonderwijs niet bewezen is dat ze effectief zijn (overigens is evenmin bewezen dat ze niet effectief zijn). Er is gebrek aan evaluatie-onderzoek. Het gaat in de V.S. bijvoorbeeld om programma's als 'Handwriting without tears', 'Big strokes for little folks', 'Calliobics'.

Van de zes programma's is er maar één waarnaar effectonderzoek is uitgevoerd. Het betreft 'Hand writing without tears'. Een klein opgezet onderzoek daarnaar laat zien dat het programma bijdraagt aan de fijne motoriek en de voorbereidende schrijfvaardigheid van kleuters. Op basis van het onderzoek lijkt het erop dat kinderen in de interventiegroep een grotere vooruitgang laten zien in 'pre-writing' dan kinderen in de controlegroep. Dinehart tekent daarbij wel aan dat wel aan dat het maar om 17 kinderen in de interventiegroep gaat, dat onderzoek naar het programma heeft plaatsgevonden buiten grotere steden en (vooral ook van belang) dat het programma werd uitgevoerd door ergotherapeuten.

Dat laatste is niet vergelijkbaar met de situatie op de meeste reguliere scholen. Dinehart constateert dan ook terecht dat het opmerkelijk is dat er geen gedegen onderzoek bestaat naar de effectiviteit van programma's die zich richten op die voorbereiding op het schrijfonderwijs, en dan met name op voorbereiding door leerkrachten op reguliere basisscholen. Immers, onderzoek laat duidelijk de opbrengsten zien van goed kunnen schrijven en vanuit onderzoek is ook bekend wat er nodig is voor 'hand writing readiness',

Geraadpleegde bronnen

- Dinehart, L.H. (2014). Handwriting in early childhood education: Current research and future implications, *Journal of Early Childhood Literacy*, 0 (0), 1-22 DOI: 10.1177/1468798414522825
- Engel, C. Lillie, K., Zurawski, S. & Travers, B.G. (2018). Curriculum-Based Handwriting Programs: A Systematic Review With Effect Sizes. *American Occupational Therapy Association/AOTA Press*, 72 (3), doi: 10.5014/ajot.2018.027110 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5915229/>
- Lust, C. A., & Donica, D. K. (2011). Research Scholars Initiative—Effectiveness of a handwriting readiness program in Head Start: A two-group controlled trial. *American Journal of Occupational Therapy*, 65, 560–568. doi: 10.5014/ajot.2011.000612
- Marr, D, Windsor, M. & Cermak, S. (2001). Handwriting Readiness: Locatives and Visuomotor Skills in the Kindergarten Year *Early Childhood and Research Practice*, 1 (3), 1-17